

KOMIKIAK AZTERTZEKO GIDA BAT

**ENRIQUE DEL REY CABERO, MICHAEL GOODRUM,
JOSEAN MORLESÍN MELLADO**

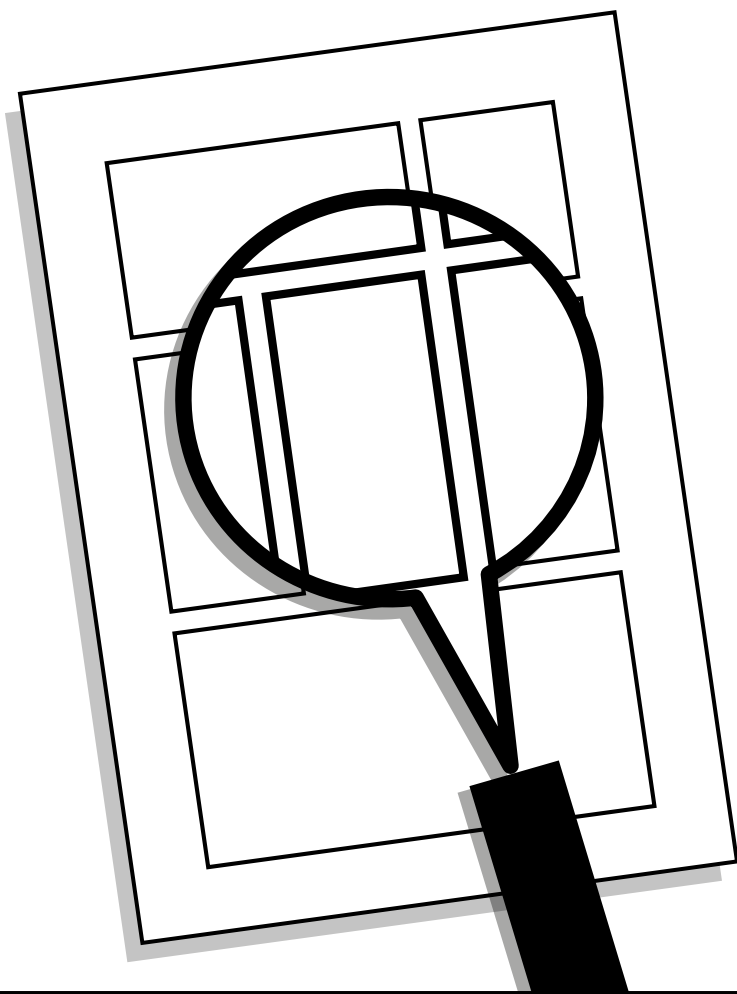
**EUSKARAZKO EDIZIOAREN KOORDINAZIOA:
LAIDA (LITERATURA ETA IDENTITATEA) IKERKETA-TALDEA**

eman ta zabal zazu

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

KOMIKIAK AZTERTZEKO GIDA BAT

**ENRIQUE DEL REY CABERO, MICHAEL GOODRUM,
JOSEAN MORLESÍN MELLADO**

**EUSKARAZKO EDIZIOAREN KOORDINAZIOA:
LAIDA (LITERATURA ETA IDENTITATEA) IKERKETA-TALDEA**

eman ta zabal zazu

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

CIP. *Unibertsitateko Biblioteka*

Rey Cabero, Enrique del

[How to study comics & graphic novels. Euskara]

Komikiak aztertzeko gida bat [Recurso electrónico]/ Enrique del Rey Cabero, Michael Goodrum, Josean Morlesín Mellado ; euskarazko edizioaren koordinazioa, LAIDA (Literatura eta Identitatea) Ikerketa-taldea. – Datos. – Bilbao : Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea, Argitalpen Zerbitzua = Servicio Editorial, [2021]. – 1 recurso en línea : PDF (44 p.)

Modo de acceso: World Wide Web

Bibliogr.: p. 32-33.

ISBN: 978-84-1319-352-6.

1. Historietas dibujadas. I. Goodrum, Michael. II. Morlesín, Jose Antonio.
III. LAIDA (Literatura eta Identitatea).

(0.034)741.5

(0.034)82-9.09

Liburu hau Bizkaiko Foru Aldundiaren Euskara, Kultura eta Kirol Sailak lagundu du eskuzabaltasunez.

Edizio hau Eusko Jaurlaritzak eratzen duen Ikerketa Talde Finkoen Sarean kokaturik dagoen eta Euskal Herriko Unibertsitateak onartu duen LAIDA (Literatura eta Identitatea) Ikerketa-taldearen (IT 1397/19, GIU 20/26) eginkizunen barnean egin da.

Testuak: Enrique del Rey Cabero eta Michael Goodrum

Marrazkiak eta diseinua: Josean Morlesín Mellado

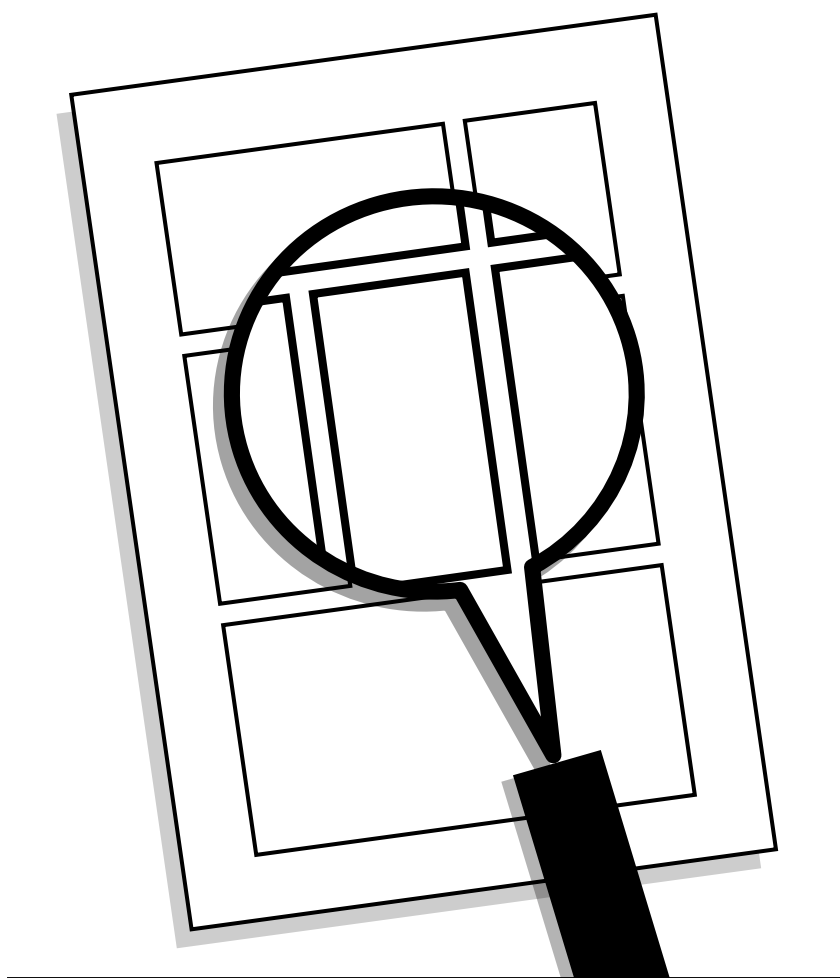
Itzulpena: Juan Kruz Igerabide

Hitzaurrea: Alvaro Rabelli eta José Carlos Torre

Gida hau eta bere edukia hurrengo Creative Commons lizentziarenpean argitaratu dira: Aitortu-EzKomertziala-LanEratarririkGabe 4.0 Nazioartekoa (CC BY-NC-ND 4.0)

© Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua

ISBN: 978-84-1319-352-6

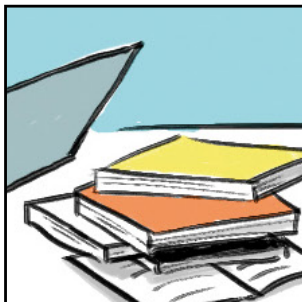
Eskerrak:

Egileek eskerrak eman dizkiote LAIDA (Literatura eta Identitatea) ikerketa-taldeari euskarazko edizioa koordinatzeagatik.

AURKIBIDEA

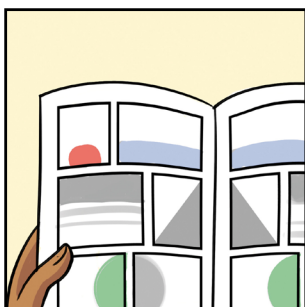
5 **HITZAURREA**

7 **SARRERA**

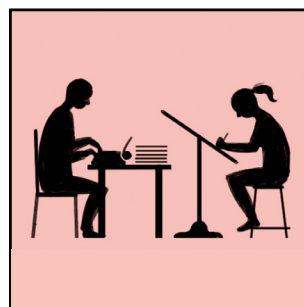
8 **KOMIKIAK ETA
NOBELA GRAFIKOAK**

10 **KOMIKIEN
HIZKUNTZA**

14 **HITZAK ETA IRUDIAK**

18 **PRODUKZIOA**

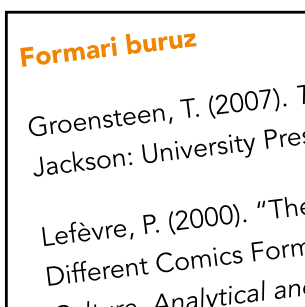
20 **KOMIKI TRADIZIO
NAGUSIAK**

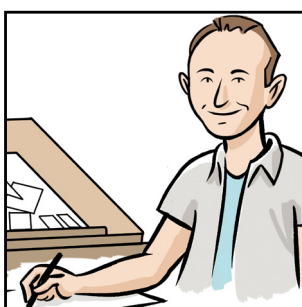
24 **BANAKETA
METODOAK**

28 **KOMIKIAK IKERTZEKO
ZENBAIT ALOR**

32 **GEHIAGO
IRAKURTZEKO**

34 **ELKARRIZKETA BAT
NICK SOUSANIS-EKIN**

40 **EGILEEI BURUZ**

HITZAURREA

Sinopsia: Komiki marrazkilari ospetsu baten etxean marrazkilari bera eta gidoilari bat arratsalde batean elkartu dira patxada ederrean hortaz eta hartaz solasteko ardo beltz goxo baten arrimuan. Enkontruak berehala bidea eman du komiki bat sortzeko, eta horretan ari direla Josean Morlesín, Enrique del Rey eta Michael Goodrum irakasle eta komiki adituek elkarkidetzan egindako *How to Study Comics & Graphic Novels: A Graphic Introduction to Comics Studies* lana hizpide hartu dute.

1. bineta.

Marrazkilariaren logelako balkoian mahaitxo baten gainean botila bat ardo beltz eta platerkada bat patata frijitu. Marrazkilaria eta gidoilaria haren inguruan eserita lastozko besaulki txikietan. Aurreko etxeetako teilatueta itzalak bizidun bihurtu dira.

—(Marrazkilaria) Zer dabil ba teilatu horretan? Katu zahar bat akaso?

—(Gidoilaria) Katu zahar bat edo superheroi enamoratu bat, batek daki.

2. bineta.

Leku berean.

—(M) Hara! Hortxe dugu komiki baten abiapuntua!

—(G) Bai? Eta zer izango da, komikia ala eleberri grafikoa?

3. bineta.

Marrazkilariak soraio aurpegia jarri dio gidoilariari.

—(M) Zergatik diozu hori?

—(G) Tira, gogora etorri zait Josean Morlesín, Enrique del Rey eta Michael Goodrum-en komikiaren gaineko saio ederra, jatorrizkoa Oxford-eko TORCH-en eskutik ingelesez argitaratua, eta orain EHU-ko LAIDA ikerketa-taldeak euskaraz ere emana. Bertan, lehendabizi, bi horien arteko aldeak agertzen dira.

4. bineta.

Marrazkilariari eskailerapekotik tragoa hartzeaz batera kopeta argitu zaio.

—(M) Komikiaren oinarritzko kontzeptuak eta ezau-garri nagusiak komiki formatupean azaltzen dituen hori?

—(G) Bai, horixe, ideia bikaina izan da horrela egi-tea, komiki marrazkilari bati dagokiona. Izan ere, Josean Morlesín, Leioako Arte Ederretako fakulta-teko irakaslea izateaz gain, komiki-egilea ere bada. Oso lan didaktikoa begitandu zait.

5. bineta.

Goiko terrazatik ura bat-batean jausten hasi da.

—(M) Bai, didaktikoa, eta aldi berean, bere horretan komiki lan ederra ere bai. Bere irudiek, antolaketak eta koloreek Chris Ware-ren lanak gogorarazten dizkirate.

—(G) Kontuz, kendu ardo kopak mahai gainetik! Katu zaharra txiza egiten ari zaigu eta!

6. bineta.

Marrazkilaria hunkituta.

—(M) Ez, superheroi enamoratua malkoak dira.

—(G) Baliteke! Komikia azaltzen duen komiki espe-riental batean aurrean gaude, beraz.

7. bineta.

Marrazkilariak, ardoaren eragina sentituz, ez ditu gi-doilariaren hitzak ulertu.

—(M) Zer? Superheroiaz ari zara?

—(G) Ez! Zer superheroi eta zer katu ondo! Morle-sínen eta bere lankideen lanaz ari natzaizu.

8. bineta.

Marrazkilaria senara itzulita.

—(M) Bai jakina! Bertan ere disziplina-arteko ekarria nabarmen dezakegu.

—(G) Horixe! Bertan protagonistak diren horiek ko-mikiaren esperimentazioa, literaturaren ekarria eta kulturaren eragina jorratu dituzte.

9. bineta.

Ez da ur gehiagorik jausten. Marrazkilariak hazka egin du bere kaskamotzean.

—(M) Esango nuke komikiaren ikasketetara edo-ta esperimentaziora hurbildu nahi duenak bertan oinarritzko gida zabal bat topa dezakeela.

—(G) Guztiz ados horrekin, izan ere, lan honek erakusten digu komikiari hainbat ikuspegitatik hel dakiokela, irudietatik, hizkeratik, kulturatik...

10. bineta.

Gidoigilearen besaulkitxoia kili-kolo dabil, jasan behar duen morroskoak pisu ederra dauka eta.

—(M) Areago, batzuetan uste dut oraindik ez garela ohartzen zein anitza den komikia.

—(G) Bai, askok uste dute komikia irudi kontua baino ez dela, ez duela zerikusirik literaturarekin edota giza-zientziekin. Lan hau hori guztia ezeztatzeraz dator.

11. bineta.

Ardo botila eta platera hustuta daude jada.

—(M) Benetan lan honek harritu nauena izan da zein erraz eta labur azaltzen duen komikiaz jakin beharreko guztia.

—(G) Bai, komikiaren sorkuntza, historia, bilakaera, zabalpena eta giza-jakintzak agertzeko balioa.

12. bineta.

Besaulkitxoia gero eta okerrago dago. Marrazkilariak eta gidoilariak besaulkiaz axola gabe hitz eta pitz jarraitzen dute.

—(G) Eta gure komikira bueltatuta, zeuk ere Morlesinen moduko poliptikoak egingo dituzu?

—(M) Zer?

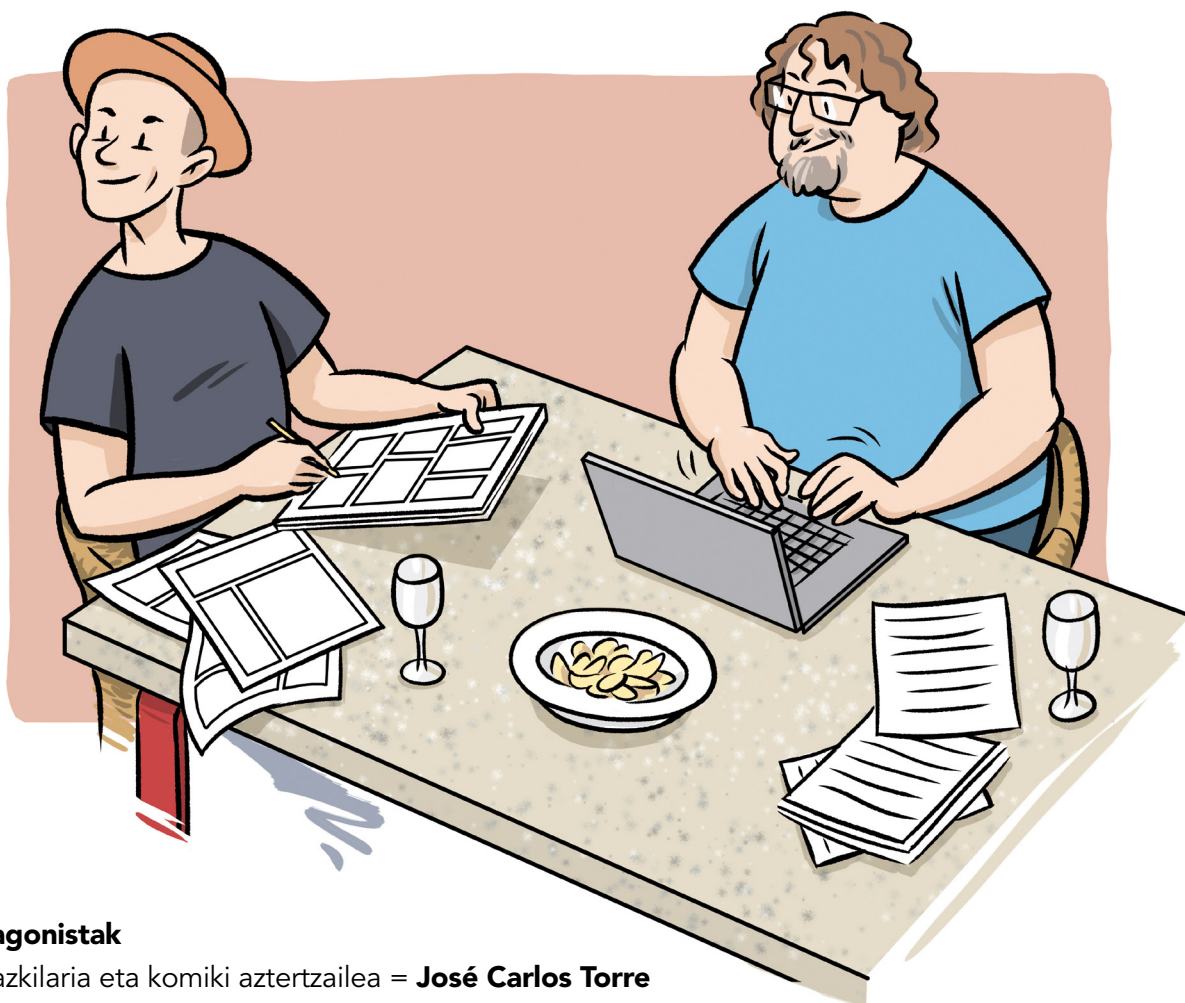
—(G) Ups! Agian hobe zenuke lana berriro irakurri!

13. bineta.

Gidoilariaren lastozko aulkiak ezin dio horren pisuari eutsi. Apurtzeaz dago.

—(M) Zuk uste duzu gure komiki honek zerbaite-rako balioko duela?

—(G) Ea ba! Lan horren amaieran Nick Sousanis irakasleari egindako elkarrizketatik ondoriozta dezakegu komikia ere hezkuntzarako tresna ezin ego-kiagoa dela, beraz, horretarako behintzat igoyal bai. Ene, besaulkia! Lurrera noa. Ama!!!!

Protagonistak

Marrazkilaria eta komiki aztertzailea = **José Carlos Torre**

Gidoilaria, irakaslea eta literatur aditua = **Alvaro Rabelli**

SARRERA

IZATEZ, HOGEIGARREN MENDEAREN ZATI HANDI BATEAN LORTUTAKO KOMIKI-IRAKURLE KOPURUARI BEGIRATUZ GERO, USTE BAINO ANIZTASUN HANDIAGOA IKUSTEN DA.

HALA ADINARI DAGOKIONEZ

NOLA JATORRIARI

NOLA GENEROARI

NOLA POLITIKARI.

KOMIKIAK AZTERTU NAHI DITUZU, BAINA EZ ZAUDE ZIUR NONDIK HASI? GIDA HONETAN ZENBAIT IKUSPEGI BILDUKO DUGU, KOMIKIAK IRAKURTZERAKOAN KONTUAN HARTZEKO.

ALDE BATETIK, KOMIKIAK NOLA EKOIZTEN ETA IRAKURTZEN DIREN; BESTETIK, NOLA AZTERTZEN DIREN IKUSPEGI UGARITATIK.

ALDE BATETIK, MUNDUAN ZEHAR GARATU DIREN TRADIZIOAK ETA GENEROAK; BESTETIK, BANAKETA-METODOAK.

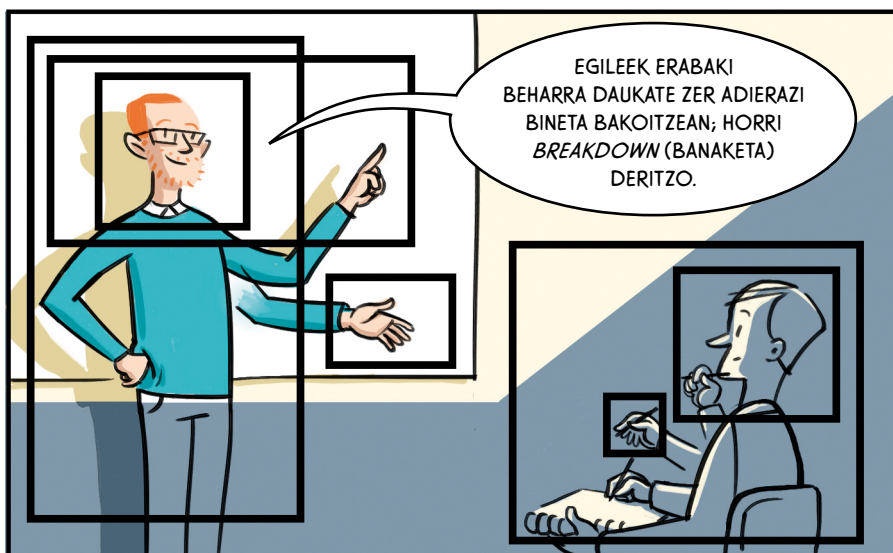
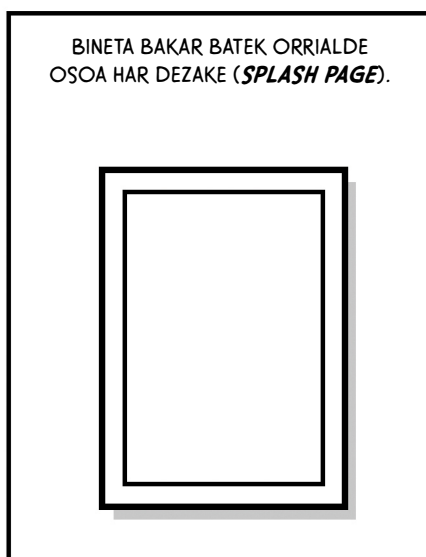

BATZUEK NOBELA GRAFIKOAK MUGIMENDUTZAT JOTZEN DUTE: IRAKURLE HELDUENTZAT GAI KONPLEXUAK ESKAINTZEN DITUZTEN AUTORE-KOMIKIAK.

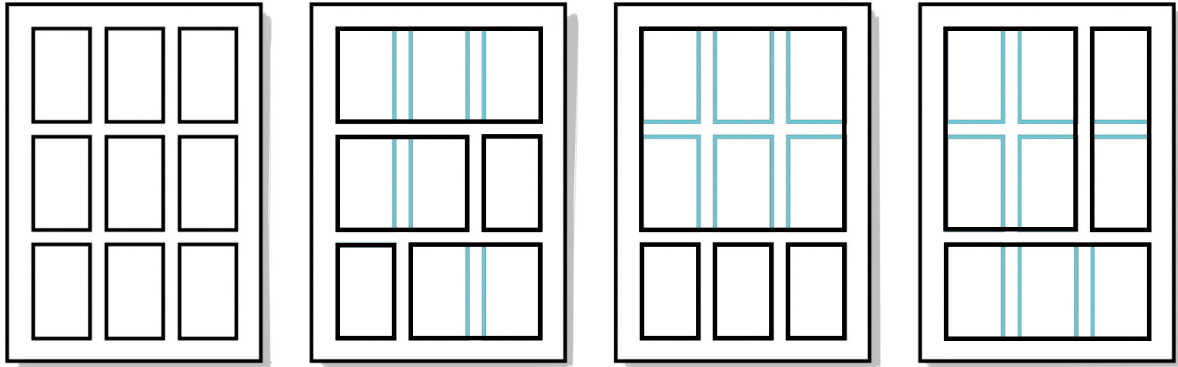
TEORIAN, HAREN FORMA EZ DAGOKIO GENERO EDO ESTILO BATI, BAINA, PRAKTIKAN, IKUSPEGI HORRETATIK ARI DIREN KRITIKARIEN ARABERA, NOBELA GRAFIKOAK ERREALISMOAREN BIDETIK JOTZEN DU, EZ FIKZIOTIK, GAI SOZIALAK ETA (AUTO)BIOGRAFIA BALIATUZ.

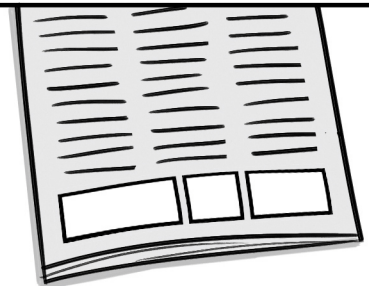
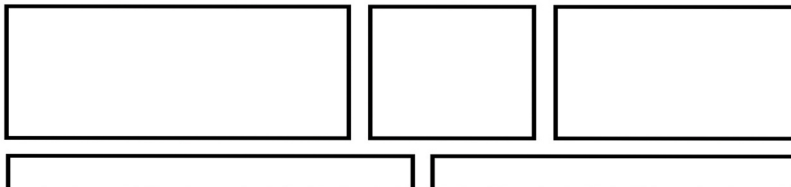

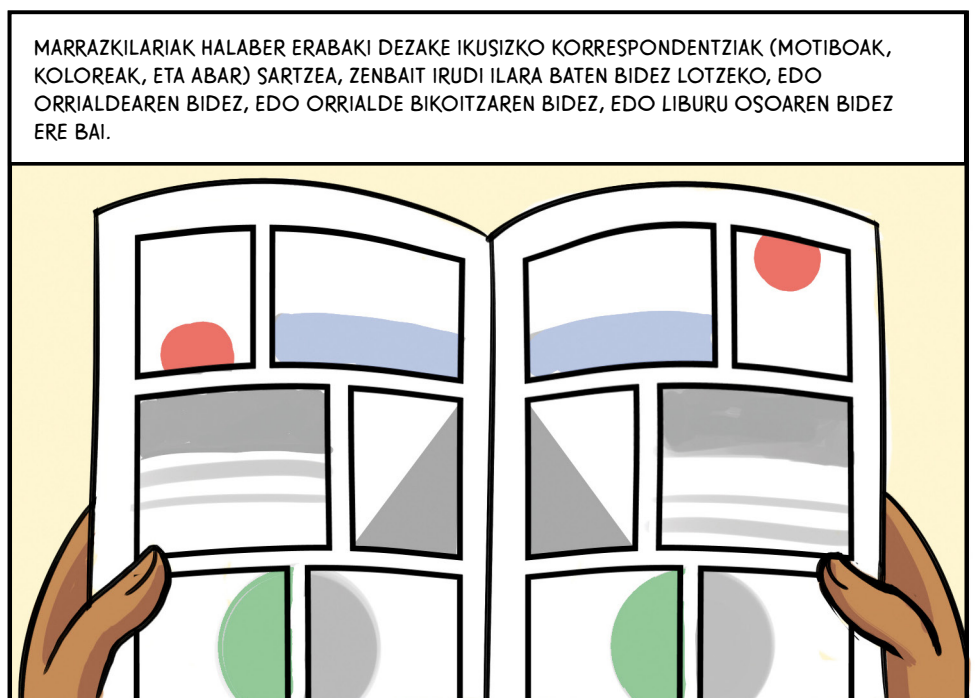

OSATZE ERREGULARRAK ERABIL DAITEZKE, TAMAINA BEREKO BINETAK (**ERRETIKULUA**) ERABILIZ, EGITURA BEREAN ZENBAIT BINETA ELKARTZEKO AUKEAREKIN.

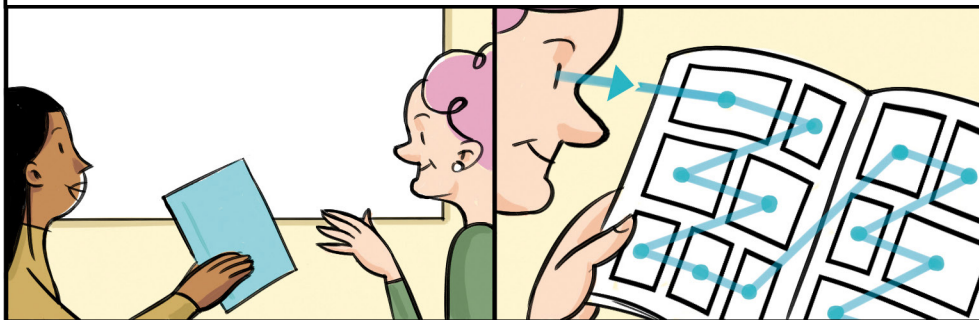

ZENBAIT MARRAZKILARIK **ILARA** BAKOITZARI GARRANTZI GEHIAGO EMATEA ERABAKITZEN DU (TRADIZIO LUZEA DU BEREZ, BATIK BAT EGUNKARIETAN, IGANDEKO ALEETAKO KOMIKI TIRETAN IKUS DEZAKEGUNEZ).

BINETAK TRADIZIOZ EZKERRETIK ESKUINERA IRAKURTZEN DIRA (ESKUINETIK EZKERRERA, MANGAREN KASUAN) ETA GOITIK BEHERA SIGI-SAGA, LIBURUAREN EGITURAK ERAGINDAKO MOLDEAN.

HORI DA AUKERARIK OHIKOENA.

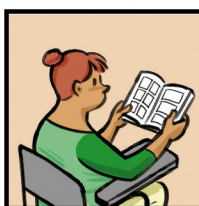
EDO BESTE BALIABIDE BATZUEK — GEZIEK EDO ZENBAKIEK ESATE BATERAKO — AUKERA UGARI ESKAIN DITZAKETE.

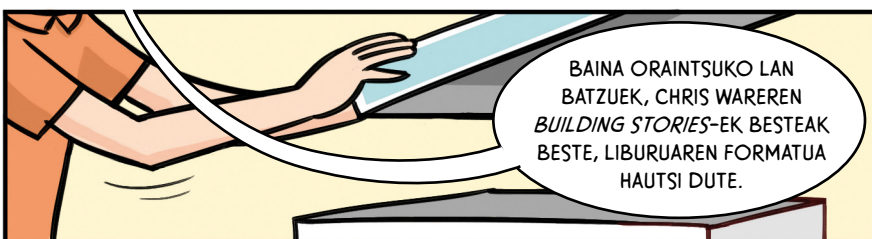
BAINA ORRIALDEAREN ERAKUNTZAK, MARRAZKIAK

IRAKURLEEK, BESTALDE, ERABAKI DEZAKETE ZER ORDENATAN EDO ZENBATERAINOKO DETAILAZ IRAKURRI BINETAK; HORREK ESAN NAHI DU IRAKURKETA BAKOITZA ZEHARO BEREZIA DELA!

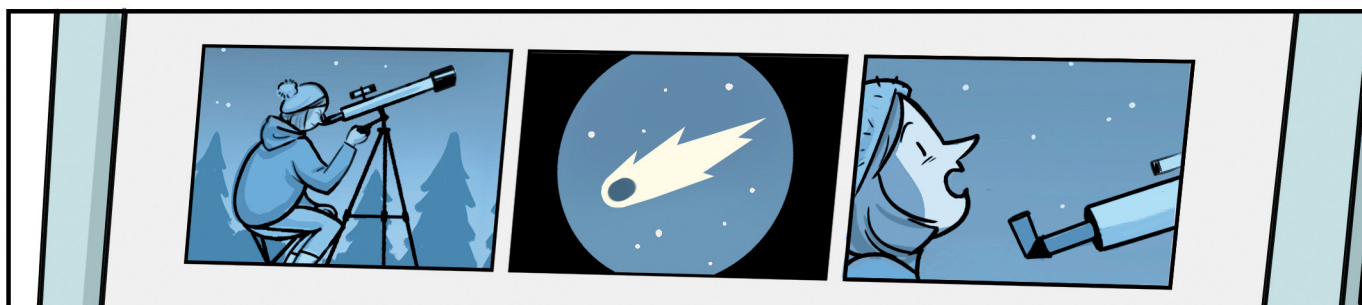

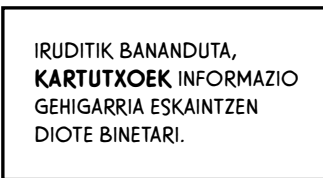
BAINA ORAINTSUKO LAN BATZUEK, CHRIS WAREREN *BUILDING STORIES*-EK BESTEAK BESTE, LIBURUAREN FORMATUA HAUTSI DUTE.

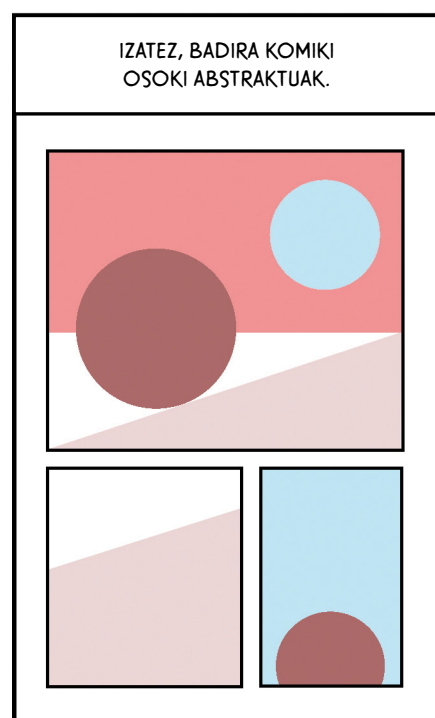
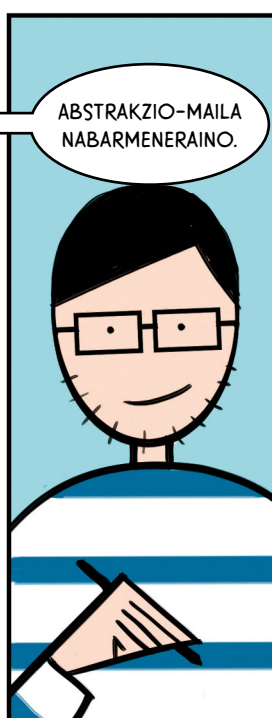

ETA EZOHKO KOMIKI-FORMATUAK PROPOSATZEN DITUZTE, HALA NOLA POSTERRAK, KONTZERTINAK ETA IRAKURKETAREN PROZESUA DESNATURALIZATU ETA LANAREKIN INTERAKZIO DESBERDINAK ERAGITEN DITUZTENAK.

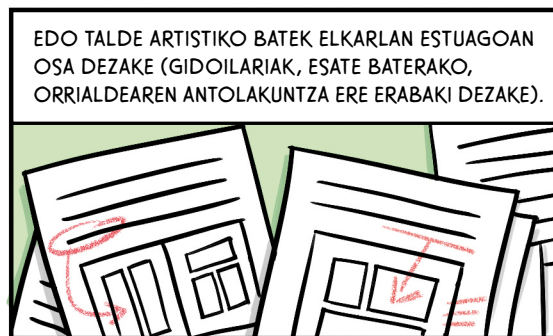
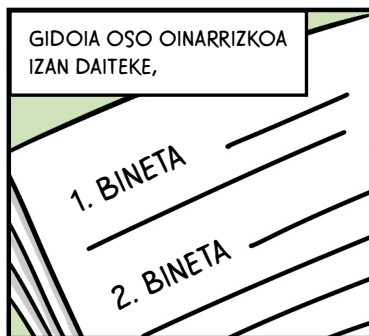
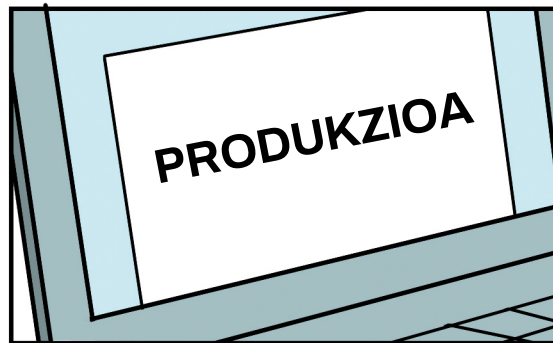

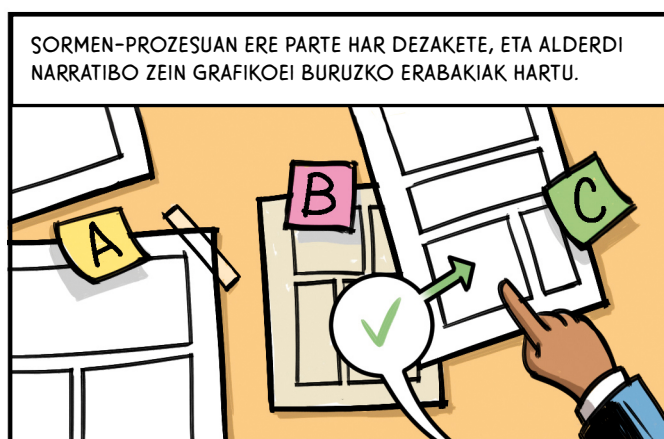

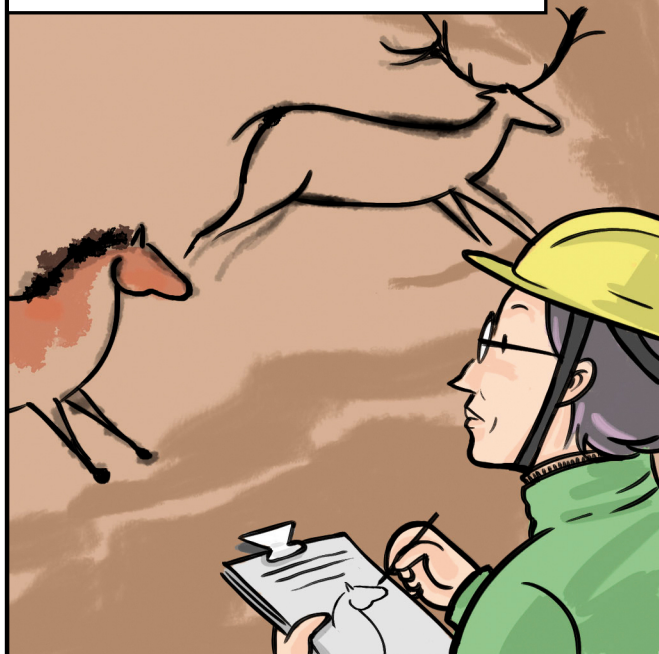

KONTUAN HARTZEN BADITUGU KOMIKIEN IKUSIZKO ETA SEKUENTZIAZKO ALDEAK, GUTXIENEZ LEIZE-ZULOETAKO MARGOLANETARAINO EGIN BEHARKO GENUKE ATZERA.

IKERTZAILE BATZUEK HORIXE BERA EGITEN DUTE ETA "PROTOKOMIKIAK" DERITZENAK AZTERTZEN DITUZTE.

EUROPAN, KARIKATURAK TRADIZIO LUZEA IZAN ZUEN, BAINA BATEZ ERE HEMEZORTZIGARREN MENDEAREN AMAIERA ALDEKO BRITAINIAR IKUSIZKO SATIRAN LORATU ZEN.

IKERTZAILE SERIOAK KOMIKIAK AZTERTZEN... TXANTXATAN ALA?

WILLIAM HOGARTH-EK ETA BESTE KARIKATURAGILE BATZUEK OSO ERAGIN HANDIA IZAN ZUTEN RODOLPHE TÖPFFER-ENGAN (1799-1846), ZEINA "KOMIKIEN AITA" TZAT BAITAUKATE ADITU ASKOK.

HAREN LAN SATIRIKOETAN, IKASLEENTZAT ETA LAGUNENTZAT SORTUAK, EZEN EZ ARGITARATZEKO, LEHENBIZIKO ALDIZ AGERI DIRA BINETA UGARI ETA FORMATU LUZEA (ALBUM ETZANA).

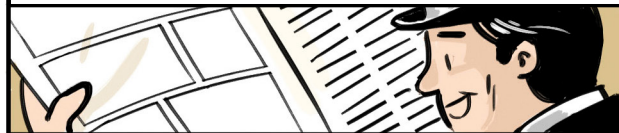

* MARRAZKI KOPIATUA: TÖPPER, R. (1840). *MONSIEUR PENCIL*. PARIS: LIBRAIRIE D'ABM. CHERBULIEZ ET CIE., 2-3.

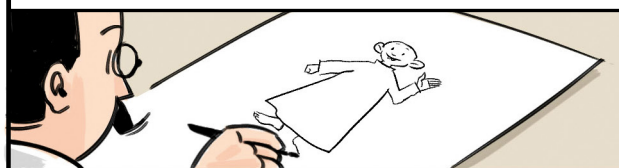
HAMARKADA ASKOTAN, KOMIKIEN HEDABIDE NAGUSIA KAZETARITZA INPRIMATUA IZAN ZEN. ESTATU BATUETAN, IRAKURLE-JENDETZA IZAN ZUTEN KOMIKIEK KAZETARITZA HORIAREN GARAIA.

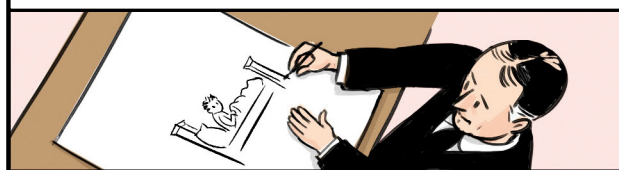
KOMIKIETAKO PERTSONAIAK ETA HAIEN EGILEAK NAZIO OSOAN OSPETSU BIHURTU ZIREN.

HORIETAKO BAT, RICHARD F. OUTCAULT-EN YELLOW KID.

ETA WINSOR McCAY-REN NEMO TXIKIA.

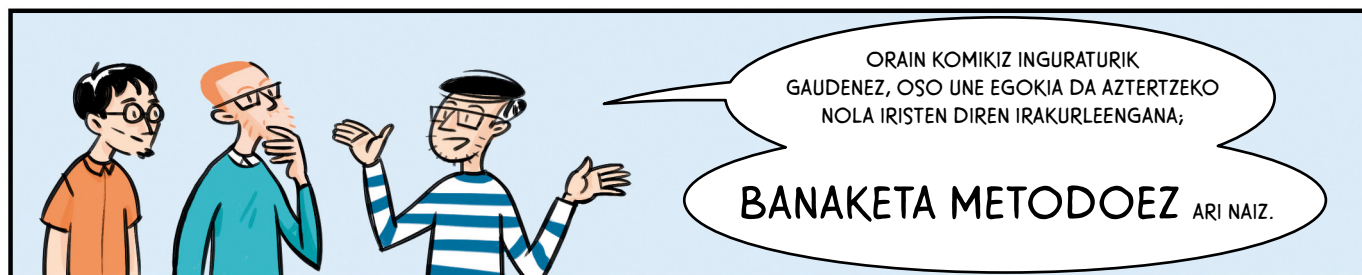

BAINA 1930KO
HAMARKADAN BESTE
FORMATU BAT
AGERTU ZEN.

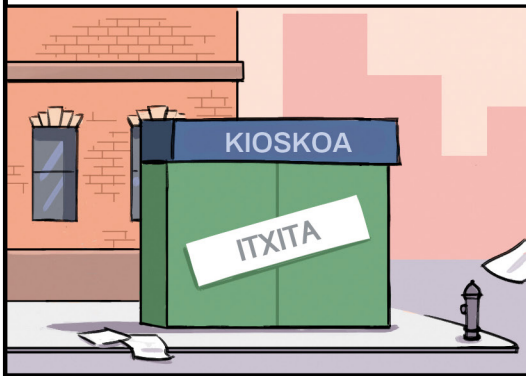

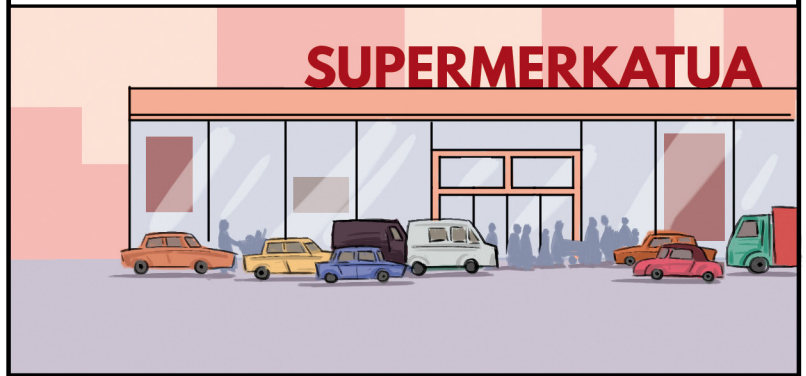

BIGARREN ARAZOA TOKO HAMARKADAN ETORRI ZEN, KOMIKIEN ZIRKULAZIOA GUTXITU BAITZEN. KIOSKOAK DESAGERTZEN HASI ZIREN ESTATU BATUETAN.

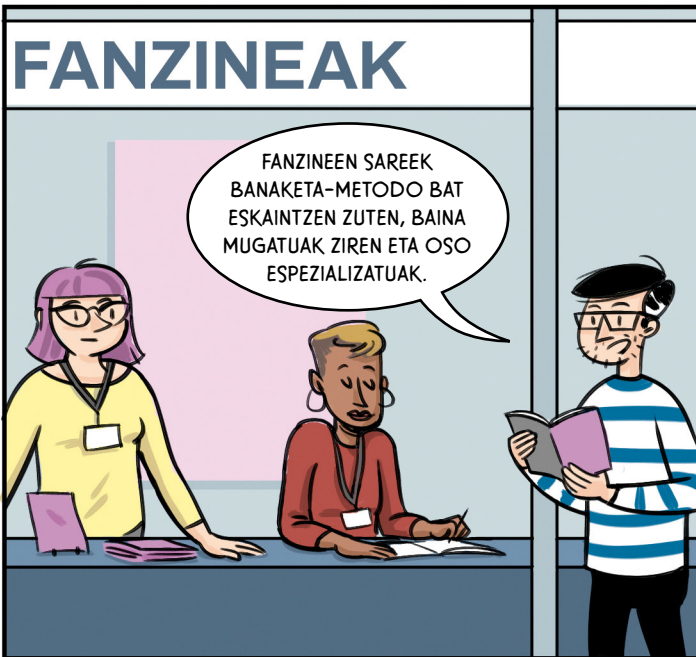

SUPERMERKATUAK EDOZER EROSTEKO BIDE ESTANDARRA BIHURTU ZIREN, ETA INTERES GUTXI ZEUKATEN MOZKIN TXIKIA EMATEN ZUTEN PRODUKTUAK SALTZEKO, BESTEAK BESTE KOMIKIAK.

FANZINEAK

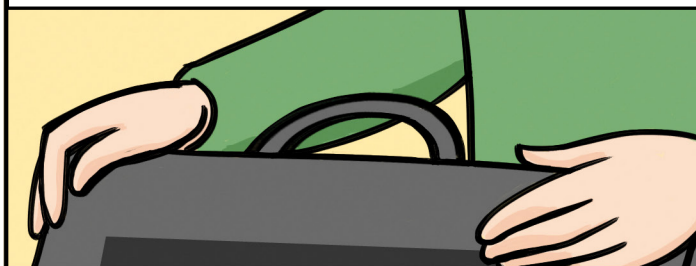
FANZINEEN SAREEK BANAKETA-METODO BAT ESKAINTZEN ZUTEN, BAINA MUGATUAK ZIREN ETA OSO ESPEZIALIZATUAK.

LAUROGEIKO HAMARKADAN ZEHAR, HERRIALDE ASKOTAN, BANAKETA- ETA SALMENTA-ARAZO BEREKIN JARRAITU ZUTEN, EZEGONKOR.

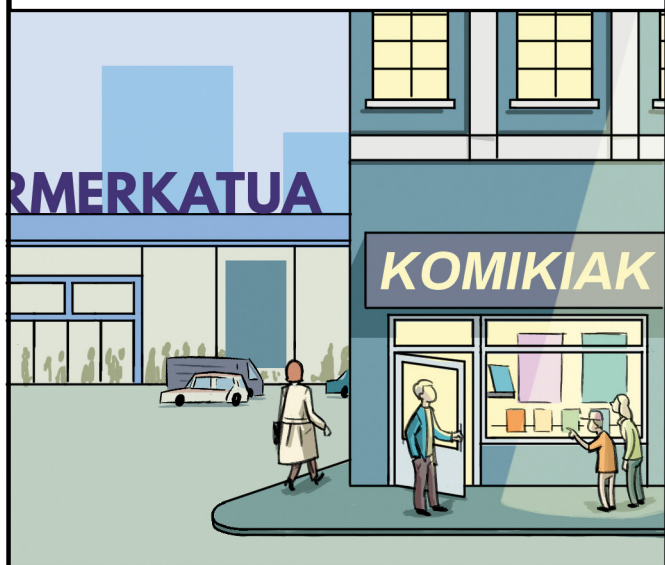
SORTZAILE TALDEEN BESTE ARAZO BAT KANPOKO MERKATUETARAKO LAN EGITEKO TENTAZIOA ZEN (BATEZ ERE ESTATU BATUETAKO ETA FRANTZIAKO ETA BELGIKAKOETARAKO), HAN BALDINTZA HOBEAK ETA HOBETO ORDAINDUAK BAITZEUDEN LAN EGITEKO.

EGOERA HORREK GAUR EGUN ERE BERE HORRETAN DIRAU.

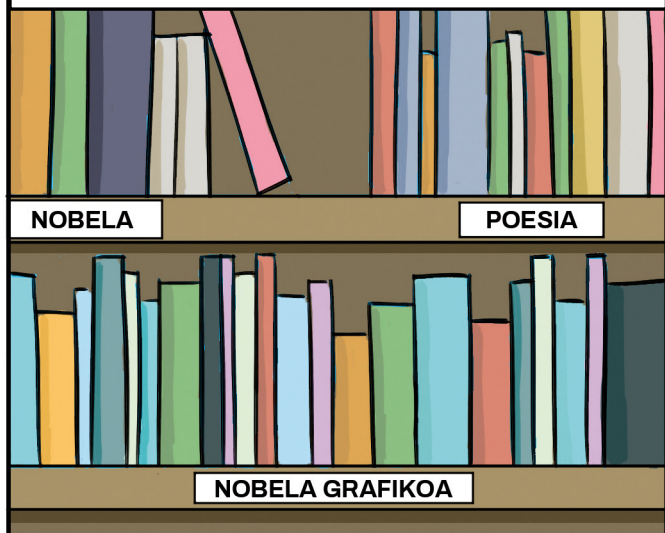
ZUZENEKO BANAKETAK KOMIKIEN SALMENTA DENDA ESPEZIALIZATUETAN KOKATU ZUEN.

KOMIKIAK IRAKURLE ASKOREN ESKURA JARRI ZITUEN HORREK, BAINA IRAKURLE HORIEK "FRIKI" BIHURTU ZITUEN, ZEREN KOMIKIAK BESTE JOKO, IRUDITXO ETA *MERCHANDISING* BATZUEKIN BATERA SALTZEN BAITZIREN.

LIBURU FORMATUKO NOBELA GRAFIKOEK LIBURU-DENDA TRADIZIONALETAN KOMIKIAK AGERTZEA EKARRI DUTE, BATEZ ERE AZKEN HAMARKADAN.

90EKO HAMARKADATIK AUERRERA, ONLINE ERE ARGITARATU DAITEZKE KOMIKIAK; NORBERAREN KOMIKIAK SORTU ETA BANATZEKO AUKERA DAKAR HORREK, EDITOREA ETA BANATZAILEA ERABAT ALDE BATERA UTZITA.

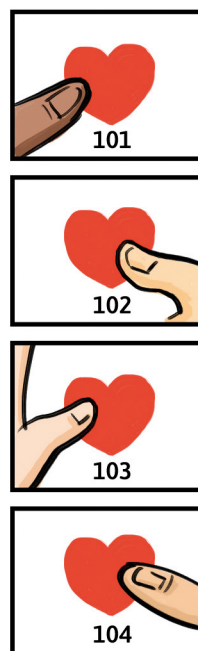

KOMIKI DIGITA

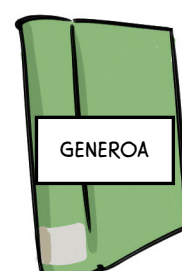
INTERNETEK GARRANTZI HANDIAGOA HARTU AHALA, KOMIKI DIGITALEK ERE IKUSGARRITASUNA IRABAZI DUTE, ETA EGILEEK BEREN LANEN SALNEURRIA KUDEA DEZAKETE.

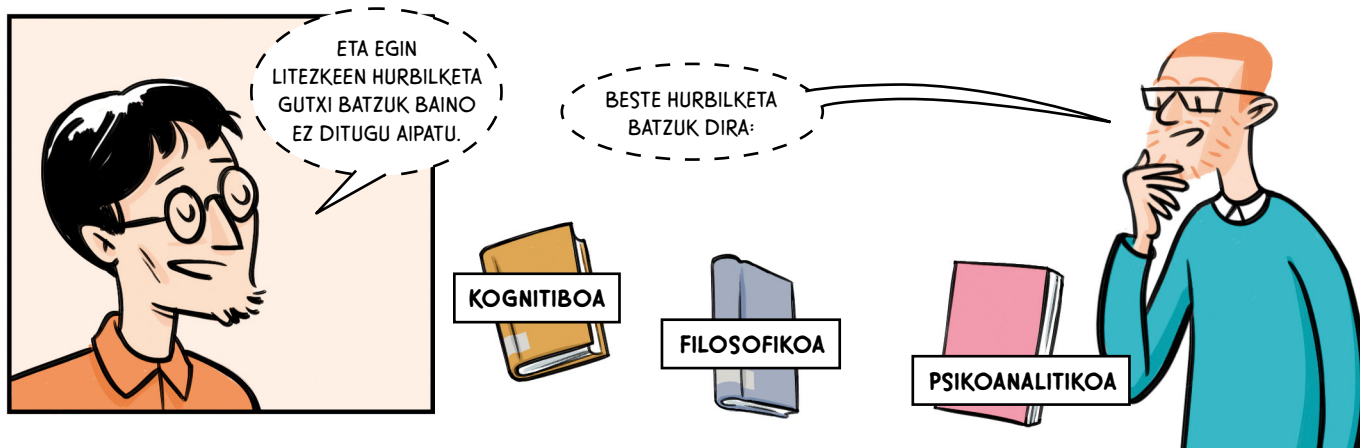
EDO SARE SOZIALAK ERABILI BEREN LANAK EZAGUN BIHURTZEKO ETA BESTE EDONON AUKERAK TOPATZEKO.

*GIDA HONEN AMAIERAN ELKARRIZKETA BAT IRAKUR DEZAKEZU, NICK SOUSANIS-I, KOMIKI ITXURAKO UNFLATTENING DOKTOREGO TESIAREN EGILEARI, EGINA.

GEHIAGO IRAKURTZEKO

Komikiak ala nobela grafikoak?

Baetens, J. & Frey, H. (2015). *The Graphic Novel. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Williams, P. (2020). *Dreaming the Graphic Novel. The Novelization of Comics*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Formari buruz

Groensteen, T. (2007). *The System of Comics*. Itzulpena: Beaty, B. & Nguyen, N. Jackson: University Press of Mississippi.

Lefèvre, P. (2000). "The Importance of Being Published. A Comparative Study of Different Comics Formats". In Magnussen, A. & Christiansen, H.-C. (Arg.), *Comics & Culture. Analytical and Theoretical Approaches to Comics*, pp. 91-106. Aarhus: Museum Tusculanum Press/University of Copenhagen.

Hitzak eta irudiak

Cohn, N. (2013). "Beyond speech balloons and thought bubbles: The integration of text and image". *Semiotica* 2013; 197: 35–63.

Sousanis, N. (2015). *Unflattening*. Harvard: Harvard University Press.

Produkzioa

Gardner, J. (2012). *Projections. Comics and the History of Twenty-First-Century Storytelling*. Redwood City: Stanford University Press.

Spencer Millidge, G. (2009). *Comic Book Design*. Lewes: Ilex.

Komikien tradizioak

Berndt, J. (Arg.) (2010). *Comics Worlds and the World of Comics: Towards Scholarship on a Global Scale*. International Manga Research Center, Kyoto Seika University.

Mazur, D. & Danner, A. (2014). *Comics: A Global History, 1968 to the Present*. Londres: Thames & Hudson.

Euskal komikiaren historia

Arana Arrieta, E. & Zubiaga Garate, M. (arg.). (2016). *Tirabirak. Tiras que aflojan. Euskal gatazka binetetan - El conflicto vasco en las viñetas*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, argitalpen zerbitzua.

Infame, K. & Begoña, M. (2017). *Komikia. Euskal komikia. 1975-2017. El cómic vasco*. Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia. Euskara eta Kultura Saila.

Kortazar, J. (Zuz.) & Retolaza, I. (Ard.). (2017). *Egungo euskal komikiaren historia*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, argitalpen zerbitzua.

Banaketa-metodoak: inprimaturik, digitalki, haien eragina, etab.

Brienza, C. & Johnston, P. (2016). *Cultures of Comics Work*. Londres: Palgrave.

Kashtan, A. (2018). *Between Pen and Pixel. Comics, Materiality, and the Book of the Future*. Columbus: The Ohio State University Press.

Komikien ikerketarako hurbilketak: formala, kognitiboa, historikoa, generozkoa, etab.

Chute, H. L. (2010). *Graphic Women: Life Narrative and Contemporary Comics*. New York: Columbia University Press.

Czerwicz, MK., Williams, I., Merrill Squier, S., Green, M. J., Myers, K. R., & Smith, S. T. (2015). *Graphic Medicine Manifesto*. University Park: Penn State University Press.

Giddens, T. (Arg.) (2020). *Critical Directions in Comics Studies*. Jackson: University Press of Mississippi.

Goodrum, M. (2016). *Superheroes and American Self Image. From War to Watergate*. Londres: Routledge.

Hatfield, C. & Beaty, B. (Arg.). (2020). *Comics Studies: A Guidebook*. New Brunswick, Camden, Newark, New Jersey, Londres: Rutgers University Press.

Kukkonen, K. (2013). *Studying Comics and Graphic Novels*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Woo, B. (2019). "What Kind of Studies Is Comics Studies?", in F. L. Aldama (arg.), *The Oxford Handbook of Comic Book Studies*. Oxford: Oxford University Press.

ELKARRIZKETA BAT NICK SOUSANIS-EKIN

Nick Sousanis-ekin hizketan ari gara (San Francisco State University), *Uflattening*-en egilea (2015), komikiei eta irudien eta hitzen arteko harremanei buruzko lan iraultzailea.

Zergatik hautatu zenuen komikien itxura *Unflattening* egiteko?

Komikigilea nintzen umetatik; neuk inprimatu eta saltzen nuen *Lockerman* superheroi/parodien komikia zortzigarren mailatik batxilergoko azken urteraino. Nire komikigintzak geldialdi bat izan zuen gradu-ikasketetan eta gero tenisean ibili nintzen bitartean. Ezin dira aztertu komikiak unibertsitatean; ez zitzaidan burutik pasatu ere egin halakorik egitea. Gai intelektualak ikasi nahi nituen, eta komikiak ez ziren halakotzat jotzen; beraz, matematikak ikasi nituen. Ironikoa dela esango nuke urte batzuk geroago komikiei buruzko tesi bat egitea, komikien itxura erabiliz maila akademiko goreneko lan bat, alor horretan hainbeste denboran bazterturik egon den forma batean. Inoiz ez diot utzi komikiak egiteari (eta halakoak irakurtzeari ere ez); badituz zenbait proiektu erdi amaituak, unibertsitate-garaikoak eta hurrengo urteetakoak. Detroiten arte-aldizkari bat zuzendu nuen, eta 2004an Estatu Batuetako presidente-hauteskundeetan arte politikoari buruzko erakusketa batean parte hartzera gonbidatu ninduten. Egun gutxi batzuk baino ez neuzkan hartarako, eta komiki bat egin nuen. Harrituta geratu nintzen emaitzarekin, eta kitzikaturik komiki itxuran saiakera bat egiteko zeuden aukerekin, zuzenean istorio bat kontatzeak ematen zituenekin baino areago. Hala, beste komiki bat egiten amaitu nuen, hain zuzen hauteskundeen ondorengo beste erakusketa baterako. "Show of Hands" botoari buruzko pieza bat zen, handik aurrera nire komikigintzan hartu nahi nuen bidean abiapuntu izan zena. Nire lehen komiki politikoak aste batzuk lehenago Scott McCloud-i kopiatzen bazion (zor

handia diot, lan egiteko bide hori ireki zuelako eta inspiratu ninduelako), bigarren komikian, aldiz, nire abatarra gauzak esplikatzen jarri nuelarik, Alan Moore eta Melinda Gebbie-ren "This is Information" irailaren 11ri buruzko omenaldi-komiki batean inspiratu nintzen, eta, haiek bezala, nire narratiba ikusizko eta hitzezko metaforak erabiliz landu nuen; lan honetan, irudi bakoitzean agertzen tituluko "eskuekin" zerikusirik zuen zerbait. Gero, berehala antolatu nuen beste batzuekin batera arte- eta joko-erakusketa bat Detroiten, eta lagun batek iradoki zidan komiki itxurako saiakera bat egitea hartarako. Lan luzeagoa izan zen, eta hurbilketa metaforiko ez-narratibo bat erabiltzen jarraitu nuen, kultura pop-aren erreferentzietan barneratuz (orrialde oso bat eskaini nien filmetako untxi ospetsuei, binetekin Fibonacciren sekuentziak osatuz), jokoak zer ziren aztertze, haien historia, eta, azkenik begirada filosofiko bat eskainiz jokoetan ikasten duguna bizitzan nola erabiltzen dugun aztertze.

Doktorego-ikasketak egitea erabaki nuenean, komiki egin berri horiek erabili nituen sarrera-eskabidearekin. Ikusten hasia nintzen zenbat gauza desberdin egiten ibilia nintzen nire bizitzan (hasi komikiekin, jarraitu arte-aldizkariekin eta tenis klaseak ematearekin, eta unibertsitatean eskaini nituen ahozko eta idatzizko adierazpenari buruzko ikastaroetaraino), heziketaren ingurukoak guztiak (nahiz eta horietako asko heziketa tradizionaletik urrun egon); eta, hala, Columbia University-ko Teachers College-n sartzea eskatu nuen. Denbora batez giro akademikotik kanpo ibili nintzenez, ez zitzaidan iruditzen erronka bereziki handia komikien inguruan lan egitea. *Maus*-ek Pulitzer-a irabazi zuen, *Watchmen*, *Persepolis* eta beste lan askok harrera kritiko zabala izan zuten, eta komikiak onartuak ziren ikasketa-curriculumetan. "Zergatik ez?" esanez ekin nion, nire aldetik modu inozo samar batean, jakina. Baina komikiei buruz lan egiteko onartua izan nintzen, argi eta garbi;

norbaitek oztopatu nahi baninduen, onartu aurretik aukera izan zuen. Iritsi eta berehala, komikiak egiten hasi nintzen nire klaseetarako; besteak beste, 90 urteko katedradun ospetsua zen Maxine Greene nire Estetika Hezkuntzako irakasleari buruzkoa, modu figuratiboan marraztu ordez, nire esplotazio metaforikoarekin jarraitu nuen, eta ziba baten itxura eman nion; biratzean konexio distiratsuak egiten zituen energia-dinamo bat. Ikerkuntza-klaseak hartu nituen nire tutore Ruth Vinz Ingeles Hezkuntzako irakaslearekin; hark ikertzaille bat aukerarazi zigun, “itzal” gisa, harengandik ikasteko. Nik Alan Moore aukeratu nuen eta hark idatzitako guztia irakurri nuen, eta aldi berean komikien teoriari buruzko tona bat testu (gehienak erabat berriak niretzat). Hala, klase batzuetan komikiak egiten ari nintzen bitartean, aldi berean klase haietan zergatik komikiak ikertzen ari nintzen arrazoibidea jorratu nuen, eta horren gainean eraiki nuen *Unflattening* bilakatuko zena. Eskolako hirugarren urtean, komikiak eta hezkuntza gaiari buruzko ikastaro bat emateko konbentzitu nituen eta *Unflattening*-en esploratutako ideia ugari irakaskuntza-garai hartan sortu ziren, zeren nire irakaskuntzak etengabe elikatzen baitu nire sormen-lana.

Nahiz eta uste izatekoa zen zenbait oztopo larri topatzea tesia komiki eran egiteagatik, ez zitzaidan halakorik gertatu. Pentsatzen dut hein batean beste ezer hoberik egiten ez dakidalako gertatu zela hori, eta beste hein batean sendo bideraturik nengoelako nire asmoa gauzatzera, niretzat oso garrantzitsua delako. Laguntza handia izan zen nire tutoreak fakultatean antzinatasun handikoak izatea, nahiz eta jendeak uste zuen kontserbado-reagoak izango zirela; baina nire ustez alderantziz zen: zerbait desberdina ikustea atsegina izango zitzaion, eta, gainera, ez zuten arriskurik hartzen, beren antzinatasuna zela eta. Komikiekiko eta ikusizko komunikazioarekiko interesak gora egin zuen garai batean hartu nuen neure bidea zorio-

nez, eta hantxe agertu nintzen helburua gauzatzeko prest, horretarako baliabide eta delibero askirekin. Azkenik, lehen ere esan dut, modu inozoan hasi nintzen hartan, eta ez nuen ikusi haren izaera erradikala unibertsitatera heldu arte. Hara iritsita ohartu nintzen oso bestelako kontua zela eta nik uste baino askoz ere politikoagoa zela ekin-tza hura. Horretaz jabetu nintzenean, erabat onartu nuen eta konturatu nintzen lanak berak bihurtu behar zuela bere buruaren arrazoibide eta antzeko beste lan batzuk egiteko bultzada. Azkenean, biltzar ugaritan hitz egiten nuen –egiten ari nintzen lanean interesaturik egon zitekeen edonori bidaltzen nion eskabidea eta onartu egiten zidaten–, eta mundu akademikoan komikien alde mintzatzeko jardun nuen han eta hemen. Jendea oso alde agertzen zen, eta zorionez horren harira izan nituen elkarrizketek asko lagundu zidaten nire lanari itxura ematen eta zer bide hartuko zuen erabakitzen.

Zein izan ziren erronkarik handienak *Unflattening* idazteko sormen-prozesuan?

Nire sormen-prozesuari dagokionez, erronka nagusia, nire lehen komiki politikoetatik hasita, ilustraziotik harago saiatzea izan da. Hots, ez dut egiten testu mordo bat idatzi, eta gero hari laguntzeko irudiak osatu. Aitzitik, ideia baten ernamuinetik abiatuta esplorazio bat abiatzen dut orrialde bakoitzean (edo sekuentzia luzeagoetan), horretarako behar ditudan metaforak garatuz. Iruditan pentsatzen dut zer adierazi nahi dudana, eta arreta handia jartzen dut irakurleak orrialdea nola esperimendatuko duen pentsatzeko; ideiak orrialdean gorpuzteko moduak bilatzen ditut, eta irakurlea orrialdean zehar nola mugitzen den aztertzen dut.

Agerikoa denez, ez dut pertsonaiarik edo neure buruaren gorabeherarik edo istoriorik erabiltzen irakurlea edukietan zehar gidatzeko; hala, orrial-

de bakoitza zerbait berria asmatzeko erronka bat da. Muga horiez gainera, berehala erabaki nuen alde batera uztea alorreko hizkuntza tekniko eta espezializatu oro, eta edozer dela ere metaforen bidez adieraztea. Zerbait zehatz-zehatza adierazi nahi dizut gaia ezagutzen duzun horri, eta, aldi berean, oraindik kontu hauetan sartu ez bazara, zerbait oso ulergarri eta gertukoa josten saiaturik naiz. Galdetzen didatelarik ea hitzen bidez edo irudien bidez ekiten diodan lanari, irri bat egiten dut. Zirriborro orokor gutxi gorabeherakoak egiten ditut, eta ideia asko ipintzen ditut azpian, irudi eta hitzen bidez; gero, loturak egiten hasten naiz. Horri gehitu behar zaion muga orrialdea da, haren neurriak eta hura irakurtzeko modua. Hala, neuk jartzen dizkiot arauak neure buruari; iruditzen zait nire lana gauzak orriratu eta haiekin jolasten hastea dela, eta nire zirriborroekin probak egitea, harik eta zirrara eragiten didan zerbait agertzen hasten den arte eta une horretan esan nahi dudana ulertzen eta esaten ari naizela sentitzen dudana arte. Honen guztiaren gauzarik politena: beti ezustekoren bat agertzen da. Gehienetan badakit zer esploratu nahi dudana, baina inoiz ez dakit norantz harik eta jolasean hasten naizen arte. Ezin dut behar adina nabarmendu hau jolas bat dela, ez erraza, baina hala ere jolasa, maila orotako nire ikasleek esperimintatzea nahi dudana jolas mota. Etengabeko erronka dakar horrek, baina bidean zehar aurkitzen dudana beti aberasgarria da.

Zein dira desberdintasun nagusiak komiki eran asmatutako artikulu edo liburu baten eta prosaz soilik osaturiko baten artean?

Tira, gauza jakinak daude hor; hasteko, sortzen ari zaren argitalpenaren tamaina eta orrialde-neurria jakin behar dituzu. Ezin duzu besterik gabe testu zati bat hurrengora pasatu edo hemen zatitxo bat moztu; hasieratik diseinatzaile gisa jardun behar duzu. Lehenago esan bezala, lana orrialdean gor-

puzten saiatzen naiz, ilustratzen baino gehiago; horrek, noski, erronka zenbait dakar: nola eraiki orrialdea, zer irudi mota erabili. Jakina, esan beharrik ez dago marraztu egin behar duzula (edo marrazkilariren batekin lan egin) eta horrek denbora gehiago eskatuko dizula. Hala ere, gorabeherak izaten dira eta ez dut gutxiesten noski prosaz idaztearen erronka. Baina uste duk nik komiki eran, leku gutxiago erabiliz, prosaz baino gehiago adieraz dezakedala. *Unflattening* ("deslautzea") terminoaren jatorria komikiei buruz idatzi nituen hasierako zenbait artikulutan dago; haietan nioen komiki-orrialde batek informazio gehiago bil dezakeela hitzez osaturiko ohiko orrialde batek baino. Irudiak erabiltzeko trebetasuna, elkarren ondoan jartzea eta testuarekin sortutako oihartzunak, edo ideia bat beste baten gainean jartzeko aukera, halako baliabideak eskaintzen dituzte komikiek; eta horrela testuarekin informazio-dentsitate handiagoa lortzeko aukera ematen dizute. Bakoitzak bere baliabideak ditu, eta iruditzen zait komikiek abantailak zure alde jartzea dela ikerketa-komiki onak egiteko giltzarria; kontua ez da besterik gabe hitzak ilustratzea, baizik eta abantailak erabiliz komikien bidez soilik egin daitezkeen gauzak egitea.

Zer aukera mota eskain ditzakete komikiek hezkuntza arloan?

Komikien eta hezkuntzaren arteko harremanei dagokienez, pentsatzen dut lehenik komikien onarpen handiagoa behar dela hezkuntza alorrean. Nik betidanik sinetsi izan dut komikiek irakurketa goiztiarra eragiten dutela, neuregan bizi izan dut eta; eta orain nire umearengan ere gauza bera ikusi dut, irakurle goiztiar bikaina izana baita; sinetsita nago txiki-txikia zenetik elkarrekin komikiak irakurtzen genituelako izan dela hori. Haurtzaindegiko eta eskolaurreko beste gurasoei azaldu diedan bezala, komikiek arreta gehiago

erakartzen dute, ñabardura bakoitzak garrantzia baitu. Ezin dut besterik gabe irakurri eta berak deskonektatu; berak elkarriketen puxikei jarraitu behar die, soinu-efektuei, ñabardura ñimiño guztiei; irakurtzeko gai izan aurretik ere, nik zerbait alde batera utzik gero, berak seinalatu egiten zuen. Bai, komikiak hein batean errazagoak dira irakurtzeko testuzko liburuak baino: hitz gutxiago dituzte, eta marrazkiek esanahia dute, nahiz eta irakurtzen jakin ez; baina komikietako hitzen izaera espezifikoak hiztegia aberasten du, "esan zuen" eta hitzezko liburuek erabiltzen dituzten halako betegarririk gabe, komikiek irudiz adierazten baitituzte. Hala, irakurle gazteentzat sarrera egokia dira literatura orokorrera iristeko. Baina nik are gogorrago egiten dut komikiaren alde bere meritua propioengatik. Lehen esan dudana bezala, komikien izaera estatikoa dela eta, informazio gehiago pilatu dezakete irudiak eta hitzak emendatuz eta orrialdea prozesatzeko moduaren bidez. Beste modu batera adierazi ezin ditugun ideiak eta pentsamenduak eman ditzakegu horrela. Horregatik uste dut lehen hezkuntzan gehiago erabili behar liratekeela komikiak (dena dela, berez ari da gertatzen, zeren ikasleek erruz irakurtzen baitituzte, besteak beste, Raina Telgemeier-ren lanak) era guztietako egoeratan, eta enfasi gehiago jarri halakoak sortzen. Berririo diot, ez idatzitako zerbaiten bertsio soil gisa, baizik eta zerbait konplexuago gisa beharbada. Galdera hauei erantzuten ari naizen bitartean, pentsatzen jarri naiz zer gertatuko litzatekeen komikiak lehen hezkuntzako curriculumaren parte bihurtuko bagenu; beharbada, umeei 7 urte betezean marrazkiak egiteari uzteko joera ez litzateke izango orain bezainbatekoa. Orduan, beharbada, artea ez litzateke ikusiko hain gauza espezializatu gisa, edozeinek bere pentsamendua gauzatzeko modu gisa baizik. Testu-liburuei dagokienez, John Lewis-en March trilogia autobiografikoaren eragina garbi ikus dezakegu; oso gai serio eta garrantzitsuak lantzen ditu, baina betiere modu uler-

garrian eta oso erakargarrian. Badakit gero eta gehiago ikusten direla horrelakoak, eta uste dut joera areagotu egingo dela. Adin guztietako ikasleak interesaturik agertzen dira halako materiale-tan, oso ondo konpontzen dira halakoekin; asko ikasteaz gainera, beren bizitzako istorioak modu horretan nola adierazi pentsatzen dute.

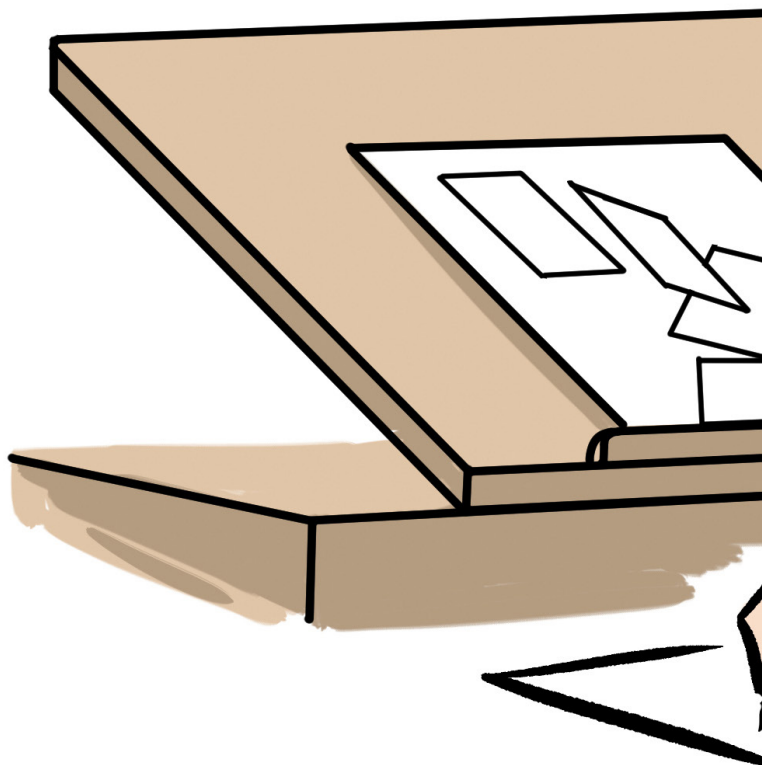
Zer bide daramatela uste duzu Komikien Ikas- ketek? Eta bereziki ikerkuntzako komikiek eta ez-fikziozkoek?

Zaila da esaten. Oso alor zabala eta anizkoitza da; ikertzaileak diziplina eta interes desberdinetatik hurbiltzen dira. Hori mesedegarria da, baina nahasgarria ere gerta daiteke epe motzera. Nire unibertsitatean orain Komikien Ikasketen hautazko gai bat daukagu, nik abian jarri eta zuzentzen dudana (Humanitateen alorreko modulu baten barruan) eta nire interesen arabera. Komikiak modu zabalean ikertzen ditugu, komunikazio-modu gisa, eta ikastaro gehienetan sorkuntza ere sartzen dugu (nik ematen ditudanetan, denetan). Txantxa bat egin ohi nuen nire hasierako komiki-ikastaroetan: idatz zenezakeen arbolea "Komikiak ulertzen", baina idazten bazenuen "liburuak ulertzen" barre egingo zizuten klasetik kanpo. Asmo handiegia, inondik ere. Ongi, baina niri komikien kasuan ere gauza bera iruditzen zait. Asmo handiegia. Hori ez da ordea arazoa, gai horri buruzko ikastaro eta programa gehiago eskatzen baititu horrek; teoriari buruzko ikastaroak, ikastaro praktikoak, genero jakin batzuei buruzko ikastaroak, Ikasketa Kulturalen ingurukoak, Medikuntza Grafikoari buruzkoak, eta askoz gehiago. Nire unibertsitateko kide batekin solasean honako kontu hau irten zen: komiki-ikastaroak ezartzea pentsatu behar dugu, beharbada fakultate osoko idazkuntza-gaiaren barruan, idazketa akademi-koaren eskakizun berberekin. Maiz pentsatzen dut Susan Squier Medikuntza Grafikoa bultzatu duen

irakasleak esandakoaz: "Graduko ikasle guztiek jaso beharko lukete komikiak egiteko ikastaro bat!". Jakinekotzat jotzen da denek dutela idazteko beharra. Ez, ordea, denek komikiak egiten jakiteko beharra. Gustuko dut pentsatzea nola erabili daitezkeen komikiak alor guztietan gure ideiak komunikatzeko.

Gauza bat esaten diet komiki-sorkuntzako nire ikasleei, hots, nire argitalpen guztiak inoiz komikirik argitaratu ez zuten editoreek atera zituztela. Eta horrek esan nahi du, superheroien istorioak argitaratzen dituzten argitaletxeentzat eta antzekoentzat lan egiteko aukerak urriak baldin badira ere, bitartean, komikien baliabideak ikasten badiuzu, era guztietako argitaratzaileak (eta gero eta instituzio gehiago) gogotsu ageri direla beren ideiak komikien bidez adierazteko. Batzuek,

noski, modu zinikoan egiten dute, komikiak erabiltzeak eskaintzen dituen aukera komertzialak baliatuz, baina beste askok aitortzen dute mezua entzunarazteko modu eraginkor eta baliotsua dela. Ikerkuntzako eta ez-fikziozko komikiak barne. Nire ustez, gero eta ikertzaile gehiago ari dira komiki-sorkuntza erabiltzen (komikiak eta ikusizko oharrak), argitalpenetarako ez bada, dokumentazio gisa eta ikasleekin jardura gisa erabiltzeko. Noski, Lynda Barry-ren ikasliburuek asko lagundu dute horretan, beharbada ez zuzen-zuzenean alor akademikoan erabiltzen, baina bai jendea erosoago sentitzen halako materialak probatzean. Komikien kontrako estigma pixkanaka desagertuz doan heinean eta komikiek alor mota guztietan zer eskain dezaketen gero eta eredu txalogarriagoen ikusiz goazen heinean, iruditzen zait jende asko inspiratuko dela halakoekin saiatzeko, gaur

agian imajinatu ere ezin ditugun moduetan gainera. *Unflattening* tesi gisa egiten ari nintzela, gutxiago kezkatzen ninduen halako lehenbiziko lana izateak azkenekoa izan ez zedin saiatzeak baino. Beste modu batera esanda, aski arrasto utziko zuen zerbait sortu nahi nuen, gero etorriko zirenei atea zabaltzen laguntzeko. Nire ustez, hura argitaratu ondoren, maila guztietako ikasleekin izaten ditudan elkarrizketetan gehien adoretzen nauena da ikerketa-bide berriak saiatzen ari direla (batzuk komikietan, beste batzuk beste molde batzuetan), beren lanetan buru-belarri sartzeko bideak saiatzen alegia. Eta hori zirraragarria eta esperantzagarria da datorrenaren aurrean.

Nick Sousanis

Humanitate eta
Ikasketa Liberalen
Eskolako irakaslea.
San Francisco State
University.

EGILEEI BURUZ

Enrique del Rey Cabero Alcalako Unibertsitateko Literatura Garaikidearen (GILCO) Ikerketa-taldeko kidea eta doktorego ondoko ikertzailea. Horrez gain, Oxfordeko Unibertsitateko ikertzaile elkartua da, non Michael Goodrumekin batera Oxford Comics Network sarea koordinatzen duen Oxford Research Centre in the Humanities (TORCH) erakundean. Komikiei eta literaturari buruz *Journal of Iberian and Latin American Research*, *The Comics Grid*, *CuCo*, *Cuadernos de Cómic* eta *Tebeosfera* aldizkarietan idatzi du. *Dúplex* komiki eta poesia antologia baten (Marmotilla/Alas Ediciones, 2020) editorea da, eta *(Des)montando el libro. Del cómic multilineal al cómic objeto* liburuaren egilea (Leongo Unibertsitatea, 2021).

Michael Goodrum historia modernoko irakaslea da Canterbury Christ Church Unibertsitatean. *Superheroes and American Self Image* (Ashgate, 2016) eta Philip Smithekin batera *Printing Terror* (MUP, 2021) lanen egilea da. Komikiei buruz idatzi du *Gender & History*, *Social History and Literature Compass* aldizkarietan, eta honako liburuki hauek argitaratu ditu: *Firefly Revisited* (Rowman & Littlefield, 2015), *Gender and the Superhero Narrative* (UP Mississippi, 2018) eta *Drawing the Past 1* eta *2* (Mississippi UP, 2021/2022).

Josean Morlesín Mellado Euskal Herriko Unibertsitateko irakaslea da. Arte Ederretako Fakultatean "Komiki" irakasgaia ematen du. Bere ikerlanak liburuazalen diseinuan oinarritzen dira eta hainbat erakunderekin elkarlanean aritu da ilustrazio eta komiki proiektuetan. Eusko Jaurlaritzak eratzen duen Ikerketa Talde Finkoen Sarean kokaturik dagoen eta Euskal Herriko Unibertsitateak onartu duen LAIDA (Literatura eta Identitatea) Ikerketa-taldearen (IT 1397/19, GIU 20/26) kide da.

Komiki forma duen gida honek komikien ikerketarekin lotutako alderdi nagusiak biltzen ditu. Oxford Comics Network ikerketa-sareko kideek idatzi eta marraztutakoa da, eta, jatorrian, Oxfordeko Giza Zientzietako TORCH (The Oxford Research Centre in the Humanities) Ikerketa Zentroak argitaratu zuen. Euskarazko edizioa LAIDA (Literatura eta Identitatea) Ikerketa-taldearen koordinaziopean egin da.